

Qədim sivilizasiya mərkəzlərindən biri olan Çində tarixi abidələrin mövcudluğu burada mədəniyyətin yüksək inkişafını göstərir. Dünyaya bir sıra müdrik, dahi insanlar bəxş etmiş Çin xalqı özünün tarixi kəşf və ixtiraları ilə do öyüne bilər. Təsadüfi deyil ki, belə bir zengin mədəniyyəti bu gün də ardıcıl inkişaf etdirən Çin xalqı bir sıra irimiqyaslı uğurlu iqtisadi layihələrə də imza atmışdır. Bu yeniliklər və inkişaf olko həyatının müxtəlif sahələrində özünü bürüze verir.

Hazırda dünyanın güc mərkəzlərindən birinə çevrilmiş Çin mühüm beynəlxalq problemlərin hellində də söz sahibi kimi çıxış edir. Beynəlxalq münasibətlər sisteminde olduğunu kimi, dünya iqtisadiyyatında da aparıcı yerlərdən birini tutur. Bu dövlətin milli ideyası emek, zəhmət hesabına xalqın güzərəsini, rifah halını yaxşılaşdırmaqdan ibarətdir. Hazırda ölkədə bazar iqtisadiyyatı quruculuğu uğurla həyata keçirilir və iqtisadiyyat özünün çoxukluqları xarakterini qoruyub saxlayır.

Dünya ölkələrinin Çin iqtisadiyyatına marağı gündəngünə artır. Bu ölkənin iqtisadiyyatına yatırılan xarici sərvətlərin hecmi 170 milyard dollar təşkil edir. Elə bu gəstəriciye görə Çin dünyada ikinci yerə çıxmışdır. Ölkə qapılarının xarici investisiya axını üçün açılması və xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması senaye fealiyyətinin yeni dalğasının sahilboyu rayonlara, xüsusilə Cənubi Çinə keçməsinə tekan verdi. Xarici sahibkarların Çində investisiya fealiyyəti ilə bağlı gözənlətilərə sahitdir. Vaşingtondakı Peterson Beynəlxalq İqtisadiyyat İnstitutunun məlumatına görə, qlobal iqtisadi və maliyyə gərginliyinə baxmayaraq, bu il Çinə birbaşa xarici sərvətə axını artmaqdə davam edəcək. Müqayise üçün deyək ki, 2020-ci ilədə Çinin qlobal birbaşa xarici investisiyalarındaki payı rekord yüksək səviyyəyə - 25 faizə çatıb. Bu isə 2019-cu ilin göstəricisinən təxminən iki dəfə çoxdur.

Amerika müəssisələrinin təxminən üçdəkisi və AB şirkətlərinin 59 faizi Çində öz bizneslərini genişləndirməyi planlaşdırırlar. Həmçinin yapon müəssisələrinin 36,6 faizi də Çine qoymuşlar sərvətə artırmağı planlaşdırırlar. Çin xarici aləmə açıqlığını genişləndirməyi, işgüzar mühiti optimallaşdırmağı və xarici səhmdarların və müəssisələrinin Çində daha yaxşı inkişaf etməsinə köməyi davam etdirir.

Hazırda Çin dünyada koks, çuqun, polad və polad borular, alüminium, sink, qalay, nikel, televizor, radioqəbuləcisi və mobil telefon, yuyucu və toxuculuq maşınları, velosiped və motosiklet, saat və fotoaparət, gübrə, pambıq və ipək parçalar, sement, ayaqqabı, et, buğda, düyü, dari, kartof, pambıq, alma, tüüt, tərəvəz, barama və s. məhsulların ən iri istehsalçılarından biridir. Çin dünyada ən iri polad istehsalçıdır. Ölkədə daş kömürün zəngin yataqları mövcuddur. Bu ölkə onun hasilatı üzrə dünyada birinci yeri tutur. Hazırda ağır sənayenin bəzi sahələri və milli strateji əhəmiyyətli məhsullar istehsal edən müəssisələr dövlətin mülkiyyətində qalır, ancaq yerde qalan kompaniyalar özəl və ya xüsusi dövlət birgə müəssisələrinən ibarətdir. Sənayenin başlıca dövlət sahələri - dəmir, polad, kömür, maşınçılıq, yüngül sənayə, silah və toxuculuq sənayesidir.

Çin həmçinin ayaqqabı, oyuncaklar və elektronika avadanlıqları daxil olmaqla bir sıra istehlak mallarının ən iri istehsalçısına çevrilmişdir. O, həmçinin dünyada avtomobil istehsalının həcmində görə də öndə gedənlərdəndir. Hər il daxili və dünya bazarlarına 18 milyondan çox yerli markalı avtomobil çıxarılır. Müxtəlif sahələr arasında maşınçılıq və metallurgiya sənayesi ən yüksək üstünlük verilən sahələrdir. Son iyirmi il ərzində sənaye istehsalının hecmi ilə orta hesabla 10 faiz artmışdır.

2021-ci ilin yanvar-iyul ayında Çində böyük internet şirkətlərinin həm gelirlərində, həm də mənfəətlərindən sürətli artım oldu. Bu şirkətlərin gelirləri 26,3 faiz artaraq 137,34 milyard dollara çatı. Hazırda internet sistemi sürətli inkişaf edir. Ölkədə 872 milyon onlayn ödəme sistemi istifadəçisi vardır. Bu da ölkədə internet istifadəçilərinin ümumi sayıının 86,3 faizini təşkil edir.

Bu ilin ilk beş ayı ərzində Çin məsələ teknikası bolməsində sabit bir artım mü-

Azərbaycan-Çin əməkdaşlığı inkişaf və tərəqqiyə xidmət edir

sahidə olundu. Belə ki, yanvar-may ayları ərzində ölkədə 37,12 milyon soyuducu (artım 29,2 faiz) və 36,18 milyon paltaryuanı maşın (artım 37,3 faiz) istehsal edilmişdir.

2021-ci ilin yanvar-iyul ayları ərzində Çində plastik maddələr sənayesinin istehsal həcmi ötən ilin həmin dövrü ilə müqayisədə 18,2 faiz artaraq 38,84 milyon ton təşkil edib. İl əlini yarısında ölkənin plastik məhsul istehsalçıları ümumilikdə 8,84 milyard dollar gelir eldə ediblər.

Cində təbii qaza təlebat böyük dördür. Bu ilin ilk yeddi ayında Cində təbii qaz hasilatının hecmi 120,2 milyard kubmetr təşkil edib. Bu da keçən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 10,7 faiz çoxdur.

Elə bir il olsun ki, ölkədə böyük bir layihə uğurla başa çatdırılmışın. Bu mənənədən Çin nəhəng tikinti meydancasını xatırladır. Bu yaxınlarda Şərqi Çinin Sindao şəhərində (Şandun əyaləti) "Szyaudon" beynəlxalq hava limanının istifadəyə verilməsi buna bir nümunədir. Belə ki, 2025-ci ilə qədər hava limanı ilə 35 milyon sərnişinə xidmət göstərə biləcək. 2045-ci ilə isə onun illik sərnişin axını 55 milyon olacaq. Bu ilin yayında ümumi uzunluğu 2.800 km olan Pekin-Urumçi ekspres yolu istifadəyə verildi.

Bir vaxtlar əraç məhsullarına olan daxili təlebatı ödəyə bilməyən bu ölkə indi hətta ərazicə ondan böyük olan Rusiyaya yeyinti məhsulları ixrac edir. Dünyada ən böyük quşçuluq, donuzçuluq, xirdə və əribuynuzlu mal-qara (qoyun, keçi, öküz və at) təsərrüfatları Cində yerləşir. Bu ölkə həm də dünyada balıq ovunun hecmindən ən yüksək.

Çin iqtisadiyyatının ən mühüm hissəsini kənd təsərrüfatı təşkil edir. Onun aparıcı sahəsi isə bitkiçilik təsərrüfatıdır. Hökumət kəndlilərin hərəkəflə dəstəklənməsi siyasetini yeridir, onların həyatını yaxşılaşdırmağa çalışır. Kəndlilər kənd təsərrüfatı, mal-qara kəsimi və xüsusi kənd təsərrüfatı vergisindən tam azad olunmuşlar. Eyni zaman məxsus maliyyə yardımının verilməsi qaydası müəyyən edilmişdir. Taxılçılara dövlət maliyyə yardımları və böyük miqdarda taxıl istehsal edən qəzalara ödənişlər artırılır. Çin tərəvəz ixracatının və məhsul istehsalının hecmindən ən yüksək.

Müasir Çin iqtisadiyyatının xarakterik xüsusiyyətlərindən biri onun xarici bazaların asılılığıdır. Belə ki, Çin ixracatın həcmindən ən yüksək dövrədə birinci yeri tutur. Ixracat dövlətin valyuta gəlirlərinin 80 faizini təşkil edir. Sənaye və kənd təsərrüfatının ümumi məhsulunun 20 faizi xarici bazara çıxarılır. Dünyada bazarına 50 min adda ixracat məhsulları göndərilir. Çinəsas ticarət tərəfdəşləri inkişaf etmiş kapitalist ölkələri, ilk növbədə, Yaponiya, ABS, Qərbi Avropa dövlətləridir. Onun xarici ticarət dövriyyəsinin 55 faizi onların payına düşür.

Son illər ÇXR-in Sədri Si Cinpinin rəhbərliyi altında ölkədə böyük planlar həyata keçirilir. Pekində keçirilən "Bir kəmər, bir yol" beynəlxalq əməkdaşlıq forumunun işində Azərbaycanın nümayəndə heyəti də iştirak etmişdir. 44 günlük Vətən müharıbəsindən sonra yaranmış yenidənqayıslı realıqlar, Zəngəzur dəhlizinin açılması səyələri Çinə kəmər və yol təşəbbüsünün quru yolları istiqamətindən.

Bu ilin ilk beş ayı ərzində Çin məsələ teknikası bolməsində sabit bir artım mü-

məti üçün olduqca əhəmiyyətlidir.

Bu ilin birinci yarısında Çinlə "Bir kəmər, bir yol" boynuna yerleşmiş ölkələr arasında xarici ticarətin həcmi xeyli artmışdır. Bu dövrde Çin və adıçəkilən ölkələrin xarici ticarət dövriyyəsi 27,5 faiz artaraq təxminən 826 milyard dollar təşkil etmişdir. Çinlə ölkələrdən idkali 25,6 faiz artmış, xam neft, kend təsərrüfatı məhsulları və mineral maddələrin idkalinın artımı ise sabit səviyyədə qalmışdır.

2021-ci ilin ilk 8 ayı ərzində Sincan-Uygur Muxtar rayonunda (Şimal - Qərbi Çin) yerleşmiş İki nəzarət-buraxılış məntəqəsindən Çin-Avropa marşrutları üzrə 8 minden çox qatar keçib. Bu il Çin-Rusiya sərhədində yerləşən Mancouli/Mancuriya/ və Suyufene quru keçid məntəqələrindən isə Çin-Avropa beynəlxalq dəmir yolu yüksək dəmir tərəfənən keçib. Bu il 3000-dən çox qatar keçmişdir. Bu ilin avqustunda ise 50 vaqondan ibarət olan 10.000-ci yük qatarı Çin-Avropa beynəlxalq dəmir yolu marşrutlarından biri üzrə Sensi əyalətinin (Şimal-Qərbi Çin) inzibati mərkəzi olan Siandan yola düşmüşdür. Malların çeşidi toxuculud məhsulları, maşınlar, elektronika, avtomobillər və onlara üçün ehtiyat hissələri daxil olmaqla 9 kateqoriyaya qədər genişlənmişdir. 2021-ci ilin ilk beş ayında Çinin ümumi idkali və ixracatı ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 28,2 faiz artmışdır.

Azərbaycan və Çin xalqları tarixboyu bir çox çətinliklərlə üzləşmiş və sərt sınaqlardan keçmişlər. Onların coğrafi baxımdan bir-birindən uzaq mesafede yerləşməsinə baxmayaraq, xalqlar arasında tarixən dostluq əlaqələri mövcud olmuşdur. Bu münasibətlərin yaranmasında isə tarixi ipək yolu xüsusi rol oynamışdır. Hələ 2.500 il bundan önce qədim ipək yolu vəsittəsi xalqlarımız arasında ticari və medəni əlaqələr mövcud olmuşdur. Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin XII əsrde yazdığı əsərlərdə də öz əksini tapmışdır. Şair Çin xalqına olan hörmət və ehtiramını "Yeddi gəzəl" poemasında "Cin gəzəlli"nin vesfi ilə ifade etmişdir.

Hazırda Çin özünün xarici siyaset kursunda Cənubi Qafqazda və onun aparıcı dövləti olan Azərbaycan ile münasibətlərinin əhəmiyyətini verir. Təsadüfi deyil ki, Çin hökuməti Azərbaycanın dövlət müstəqilliyyətini rəsmən 1991-ci il dekabrın 27-də tənimsədir. 1992-ci ilin aprelində isə iki dövlət arasında diplomatik əlaqələr qurulmuşdur. 1994-cü ilin martında Azərbaycanın Ümummüllü Lideri Heydər Əliyevin Çinə rəsmi səfəri isə qarşılıqlı münasibətlərin inkişafında yeni sehifə açdı və iki dövlət arasında səkkiz müqavilə imzalandı. Çin və Azərbaycan şəhərləri (Dalyan və Bakı) qardaşlaşdırıldı.

Iki ölkə arasında münasibətlərin hüquqi bazasını möhkəmləndirmək üçün Azərbaycan ilə Çin arasında 81 müqavilə imzalanmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2005, 2008, 2015 və 2019-cu illərdə Çinə rəsmi səfərləri qarşılıqlı əməkdaşlığın inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərdi. Azərbaycan və Çin dövlət başçılarının siyasi iradəsi və dostluq münasibətləri iki ölkə arasında digər sahələrdə də qarşılıqlı əlaqələrin inkişaf üçün əlverişli zəmin yar-

dır. Bu əməkdaşlığı dostluq, tərəfdəşlik kimi xarakterizə etmək mümkündür. Son illər həyatın müxtəlif sahələrində əlaqələr durmadan artır.

Iki ölkə arasında mövcud feal siyasi dialoq nəticəsində energetika, iqtisadi-ticari, rəbi-tə kommunikasiya, nəqliyyat-logistika, turizm və humitar sahələrdə ciddi nailiyətlər əldə edilməkdədir.

Çin hökumətinin ireli sürdüyü "Bir kəmər, bir yol" layihəsinə Azərbaycan birincilər sırasında dəstəkləmədi. Bu layihəyə daxil olan altı istiqamətdən üçüncüsü Çin, Mərkəzi Asiya ölkələri, Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiye və Cənubi Avropa ölkələrini bir-ləşdirir.

Çin hökuməti "Bakı-Tbilisi-Qars" demir yolu istifadəyə verilməsini, bu yolu tikiindisindən Azərbaycanın rəlu-nu, eləcə də "Bir kəmər, bir yol" layihəsinə dəstəyi yüksək qiymətləndirir.

Azərbaycan Çinin Cənubi Qafqazda əsas ticarət tərəfdəsidir. 2020-ci ilə iki ölkə arasında ticarətin hecmi 1,847 milyard dollar olub ki, bu da əvvəlki ilə müqayisədə 15,4 faiz azdır.

2021-ci ilin yanvar-iyul aylarında Çin və Azərbaycan arasında ticarətin ümumi hecmi 700 milyon dollar təşkil etmişdir. Bu, ötən ilin həmin dövrü ilə müqayisədə 12,59 faiz azdır. Bununla belə Çin Azərbaycanın 4-cü ticarət tərəfdəsi olaraq qalmışdır.

Çin hökuməti "Bakı-Tbilisi-Qars" demir yolu istifadəyə verilməsini, bu yolu tikiindisindən Azərbaycanın rəlu-nu, eləcə də "Bir kəmər, bir yol" layihəsinə dəstəyi yüksək qiymətləndirir.

Çin tərəfi de Bakıya ümumiyyətə 10 milyon yuan həcmində nuklein turşusu test reaktivləri, süni nəfəs aparatları, tibbi maskalar, qoruyucu geyimlər, gözlükler, temperatur dəyişikliyini ölçmək üçün cihazlar və s. göndərərək əhaliyə faydalı yardım göstərmişdir.

Hazırda təhsil sahəsində de mübadilələr aparılır. Bakı Dövlət Universiteti, Xəzər Universiteti və Azərbaycan Dillər Universitetində Çin Mərkəzlərinin açılması və fealiyyəti müsbət hal kimi dəyərləndirilir. Bu il iyundan 12-de Bakıda Çinin respublikamızdakı səfəri xanım Qo Minin iştirakı ilə Azərbaycanın ali təhsil müəssisələrinin tələbələri arasında "Cin Körpüsü" adlıtında Çin dili üzrə 20-ci regional məsabiqə keçirildi. Tədbir COVID-19 pandemiyası ilə əlaqədar olaraq onlayn formata dörd universitetdən gəlmüş səkkiz tələbə arasında aparıldı.

Eyni zamanda Çin universitetlərində təxmini 500 azərbaycanlı tələbənin təhsil alması təqdirləri təqdirləri haldır. Təhsil Nazirliyi dövlətlərə razılaşmalarla əsəsən hər il Çin təhsil almaq üçün 50-dək tələbə göndərdir. Eyni zamanda BDU nəzdində Konfutsi mərkəzi də fealiyyət göstərir. Çinli magistr və doktorantlar ölkəmizdə çinçünas kadrların hazırlanmasına mühüm işlər görürler.

Hazırda Çin müxtəlif universitetlərində təhsil alımları onlarda azərbaycanlı tələbə, magistr və doktorant təhsillərini davam etdirməkdədir. Eləcə də Çinin bir neçə universitetində Azərbaycan dilini tədris edən xüsusi bölmələr açılıb. Bu gün iki dövlət arasında hərbi təhsil sahəsində əlaqələr də yüksək səviyyədədir.

Azərbaycan-Çin münasibətləri öz tarixinin en məhsuldar dövrünü yaşayır. Hər iki ölkə iqtisadi tərəqqi yolunda inamlı irəliləyir. İrimiqyaslı layihələrde birgə iştirak etmələri hər iki ölkənin bir-birinə də yaxınlaşdırır. Qarşılıqlı etimadın artması münasibətləri əməkdaşlıq səviyyəsindən tərəfdəşlik səviyyəsinə yüksəltməyə imkan verir. Dünyanın iqtisadi cəhətdən qüdrətli dövlətlərindən biri olan Çin il